

Bodil Axelsson, Professor, Institutionen för kultur och samhälle, Linköpings Universitet,
bodil.axelsson@liu.se

Book review:

Förflutenhet för alla? Digitalt deltagande som metod för demokratisk kulturarvsproduktion

Ina-Maria Jansson (2023) Förflutenhet för alla? Digitalt deltagande som metod för demokratisk kulturarvsproduktion. Uppsala universitet.

Ina-Maria Janssons sammanläggningsavhandling behandlar utmaningar och möjligheter för museer och arkiv när de inkluderar allmänhetens bidrag i sina informationsstrukturer. Utgångspunkten för avhandlingen är att sociala och kulturella förändringar tillsammans med digital teknik gör att institutioner i ökad utsträckning strävar efter att göra kulturarv relevant för fler. Som Jansson skriver i avhandlingens kappa, institutioner har sedan länge arbetat med att inkludera berättelser och erfarenheter i sina samlingar men en rad demokratiserande samhällsförändringar som också återspeglas i kulturarvspolitik och forskning tillsammans med digitalisering skapar nya kulturarvifierande processer. Syftet med avhandlingen är...

"att förklara hur digitalt deltagande som metod kan producera kulturarv i anslutning till institutionell kulturarvsproduktion och vilka förutsättningarna är för en mer inkluderande formering av kulturarvssamlingar."

Digitalt deltagande definieras i avhandlingen som att individer som inte är anställda på kulturarvsinstitutioner, eller på annat sätt har plikter eller åtaganden att uppfylla för institutionens räkning, ges möjlighet att tillföra information eller ändra i informationsstrukturer. En mer inkluderande formering av samlingar och arkiv innebär här plats för stoff som för närvarande inte ryms i institutionernas ramverk i någon större utsträckning, det gäller såväl vardagliga minnen och personliga erfarenheter från vad som kan förstås som en kulturell majoritet, som erfarenheter från underrepresenterade, minoriteter och ursprungsbefolkningar.

Avhandlingens syfte undersöks genom tre huvudfrågor, som var och en följs av två underfrågor:

1. Hur produceras kulturarv genom digitalt deltagande?

- a) Hur påverkar deltagarskapad information befintliga kulturarvssamlingar?
- b) Hur påverkas deltagarskapad information av införlivningsprocessen i samlingar?

2. Vilka förutsättningar har deltagare att förändra den institutionella produktionen av kulturarv?

- a) Hur formar informationsstrukturer villkor och värderingsprinciper för kulturarvifiering?
- b) Hur ifrågasätter och förhandlar deltagare dessa villkor?

3. Under vilka förutsättningar kan institutionell produktion av kulturarv bli mer inkluderande?

- a) Hur problematiseras digitalt deltagande som ett inkluderande fenomen i forskningslitteraturen?
- b) Hur kan alternativa förståelser av digitalt deltagande som problem leda till förändring?

Frågeställningar behandlas i fyra fristående artiklar vars resultat sedan förs samman i avhandlingens kapp. Den första artikeln studerar hur informationsstrukturer kan hindra deltagarskapat material från att inkluderas i institutionella samlingar. Den baseras på 12 intervjuer med 15 personer som arbetar på olika institutioner med att integrera deltagarskapat material från Digitalt Museum, en aggregator för svenska kulturarvsinstitutioners öppna digitala data. Sammanlagt handlar det om sex olika informationssystem som används av svenska institutioner (Jansson 2017). Den andra artikeln undersöker hur deltagare föreslår och argumenterar för ändringar av en databas för digitaliserade handskrivna begravningsprotokoll. Transkriptionsprojektet Begravelser 1861-1912 drevs av Köpenhamns Stadsarkiv. Materialet består av 1300 foruminlägg, nyhetsbrev och en e-postintervju (Jansson 2020). Den tredje artikeln syftar till att skapa förståelse för de möjligheter kulturarvsinstitutioner har att synliggöra och införliva motsägelsefulla och dissonanta kulturarvsuppfattningar genom digitalt deltagande. Det är här Stockholms läns museums plattform Samtidsbild som undersöks. Där kan deltagare bidra med fotografier från sitt vardagsliv. Det empiriska materialet består här av de motiveringar som deltagarna lämnat in om varför de fotografier de valt är en typisk samtidsbild och varför den har delats med museet. Sammanlagt analyseras 345 bidrag genom tolkning av bildtitlar och bildbeskrivningar (Janson under review).

Medan de tre första artiklarna är kvalitativa empiriska studier om förhållandet mellan deltagares utrymme och institutionella informationsstrukturer och expertkunskap, utgörs den fjärde artikeln av en analys av tre artiklar i peer review tidskrifter inom kulturarvs, musei- och arkivforskning. Det som undersöks är hur artikelförfattarna problematiserar deltagande från ett institutionellt perspektiv (Jansson 2022).

Det teoretiska ramverk som skrivs fram i avhandlingens kappa, och som i olika utsträckning genomsyrar artiklarna, syftar till att skapa förståelse för de ramar som formar deltagande i institutionella kulturarvskontexter. Ett första centralt teoretiskt begrepp är kulturarvifiering, här definierat som transformativa övergångar när levande minnen och materiell kultur införlivas i en institutionell miljö. Kulturarvifiering beskrivs som en filtrerande urskiljningsprocess i vilken kategorisering och klassificering har stor betydelse. Processen är värdeförändrande och kan omfatta både införlivande av ett föremål eller en arkivhandling i en samling tillsammans med tillhörande beskrivning och kategorisering i enlighet med existerande informationsstrukturer, och tillägg och omtolkningar av objekt som redan finns i samlingar och arkiv. Processerna styrs av institutionella förståelser av vad som kan inkluderas i det kulturarv som produceras och förvaltas av museer och arkiv. De kan leda till stagnation och en auktoriserad kulturarvskurs (jfr Smith 2006). Med utgångspunkt hos Višnja Kisić (2016) lyfter Jansson fram att det på en kollektiv nivå ofta finns dissonanser som skulle kunna synliggöras och accepteras för att skapa mer inkluderande kulturarv som rymmer en mångfald av identitetsbaserade, politiska, ekonomiska, sociala och kulturella aspekter.

Med utgångspunkt hos Aleida Assman (2010) resonerar Jansson om hur kulturarv som kollektivt medvetande bildas och tillbakabildas genom ett samspel mellan minne och glömska. Mer specifikt är det Assmans uppdelning mellan olika former av aktivt respektive passivt minnande och glömande som aktualiseras. Det aktiva minnet definieras i termer av urvals- och insamlingsprocesser liksom visande av objekt i till exempel utställningar, medan passivt minne representeras av sådant som ackumuleras och lagras i samlingar och arkiv för möjlig aktivering. Passiv glömska förstås istället som åsidosättande av relikter som är utspridda i samlingar och arkiv, men ändå inte glömda genom aktiva processer av förnekande och förstörelse. Glömska, i den bemärkelse som det definieras av Assmann, skriver Jansson, står inte nödvändigtvis för ett oåterkalleligt fenomen utan kan också innebära att stoff sparas undan för att kunna återaktualiseras och igen bli en aktiv del av det gemensamma kulturella minnet. Jansson lyfter också fram att glömska kan ha positiva dimensioner, den kan vara konstruktiv i det långa loppet och konstituerande för framväxten av nya identiteter (Connerton 2008).

Kulturarvifiering, minnande och glömska knyts till begrepp och teoribildningar från informationsvetenskap. Det övergripande informationsperspektiv som ligger till grund för avhandlingen kommer från Buckland (1991) och Latham (2012). Information förstås här både som ting och process, det vill säga både som objekt i form av fotografier, berättelser, kategoriseringar, metadata etcetera, och som förlopp där information är del i att förändra eller uppdatera förståelsen av något. För att fånga hur informationsstrukturer och kunskapsorganisation styr införlivandet i samlingar och arkiv introduceras begrepp som systemretorik och retoriska effekter (Feinberg, 2010). Jansson lyfter fram att informationsstrukturer och kunskapsorganiserande system påverkar vad som kan inkluderas, lyftas fram och göras relevant, och vad som riskerar att trängas undan och osynliggöras. Därför har informationsstrukturerna ett stort inflytande, rentav en egen agens.

Andra begrepp från informationsvetenskapen som Jansson aktualiserar är kristalliseringspunkter (Pipek & Wulf, 2009) och infrastrukturella ögonblick (Neumann & Star, 1996) som båda används för att beteckna när informationsstrukturen blir synlig genom att den inte fungerar för användarnas syften, som till exempel när ny information inte passar in. I avhandlingen blir detta till signalflaggor som kan leda till förändring. Förändring av informationsstrukturer diskuteras i termer av infrastrukturering och Jansson knyter detta till maximalistiskt deltagande, ett begrepp som hämtats från medievetaren Nico Carpentier (2015). Begreppet knyter an till demokratiteori och betecknar processer som strävar efter största möjliga jämlikhet. Jansson konkretiserar maximalistiskt deltagande med hjälp av en metod från gruppbaserad delaktighetsforskning som strävar efter delat

inflytande, gemensam utveckling och gemensam användning i forskningsprojekt (Coughlin m.fl., 2017).

Den här teoretiska väven sammanfattas i en teoretisk modell som illustrerar de möjliga vägar som deltagarskapet material kan ta i den institutionella informationsstrukturen för att i förlängningen potentiellt få inflytande över det kulturarv som institutionerna förvaltar. Även om modellen i sig inte riktigt förmår att omfatta dynamiken mellan de processer avhandlingen beskriver, visar sig det grepp som Jansson tar bli mycket produktivt för att skapa förståelse för de utmaningar institutioner ställs inför när deltagarskapade erfarenheter ska inkluderas i informationsstrukturer.

Svaren på avhandlingens syfte och frågeställningar byggs upp gradvis genom artiklarnas undersökningar. Jansson argumenterar för att deltagarbaserad information kan påverka befintliga kulturarvssamlingar om den tillåts att kontextualisera och rekontextualisera befintlig information och i förlängningen bidra till att kulturarv omvärderas. Men den första artikeln, som framför allt gör bruk av begrepp som fångar informationssystemens retoriska effekter, visar att deltagarskapad information inte självklart låter sig införlivas i institutionella informationsstrukturer. Till exempel finns inget givet utrymme för personliga minnen, känslor och åsikter vilket gör att sådan information, om den införlivas, inte görs sökbar eller sparas. Risken är då att den på sikt går förlorad. Den tredje artikeln, som cirklar kring begrepp som auktoriserad och inkluderande kulturarvsvård, pekar istället på att också deltagarna agerar utifrån traditionella kulturarvsvård. Även om deltagarskapet material i form av fotografier ges plats i informationsstrukturerna leder detta inte nödvändigtvis till ett mer pluralistiskt kulturarv eftersom de som delar fotografierna motiveras av liknande referensramar som institutionen.

Såväl informationsstrukturella som kulturella ramverken för kulturarv har alltså betydelse för inkluderande kulturarvsvårdningsprocesser. Vilka möjligheter som finns att förändra informationsstrukturer undersöks i avhandlingens andra artikel. På transkriptionsplattformen *Begravelser 1861-1912* ges deltagarna vissa möjligheter att förändra informationsstrukturen så att den rymmer information, och strukturera denna, på sätt som är relevanta för dem. Deltagares informationsbehov visar här på kristalliseringspunkter, vilket kan leda till förhandlingar om förändringar av informationsinfrastrukturerna. Med utgångspunkt i den här artikeln argumenterar Jansson för att om deltagare får möjlighet att medverka i infrastrukturering skapas möjligheter för maximalistiskt deltagande. Ännu bättre förutsättningar för detta kan skapas om institutioner bjuder in deltagarna redan när nya informationsstrukturer planeras. Detta skulle innebära att institutioner behöver avsätta tid och resurser och på sikt skulle det kanske till och med krävas långsiktiga organisatoriska omställningar för att forma informationsstrukturer som tillåter deltagarskapet material att bygga vidare på och förändra institutionellt kulturarv.

Den fjärde artikeln resonerar kring huruvida en öppning för institutionell glömska kan leda till mer inkluderande kulturarvsvårdningsprocesser. Med hjälp av Carol Bacchi's analytiska ramverk "hur representeras problemet" resonerar Jansson kring hur de tre utvalda artiklarna formulerar varför institutioner utmanas av deltagarskapet material. Jansson argumenterar för att författarna på olika sätt skriver fram att deltagares handlingsutrymme utmanar institutionella värden som trovärdighet, autenticitet och informationsintegritet. Det är värden som gör att institutionerna kan slå vakt om och skydda riktigheten och tillförlitligheten i kulturarvsinformationen och bevara den från glömska. Jansson konstaterar att ju mer agens deltagarna tillskrivs, desto större framstår risken för att deras inflytande ska utgöra ett hot mot det kollektiva minne som institutioner förvaltar och de bevarandemekanismer som upprätthåller detta.

För att demontera den här problembeskrivningen föreslår Jansson att problemet inte behöver beskrivas som att deltagares bidrag leder till glömska. Om glömska inte ensidigt definieras i termer av aktiv radering av tidigare information, riktas i stället uppmärksamheten mot hur kulturarvsinstitutioner kan arbeta för att skapa informationsstrukturer som rymmer flera parallella kulturarv. Detta behöver inte innebära en motsättning mellan bevarande och förstörelse/glömska utan i stället leda till en mångfald av simultana kontexter och betydelser samtidigt som olika bevarandekriterier uppfylls.

En mer inkluderande formering av kulturarvssamlingar skapas enligt Jansson inte bara genom förändrade informationsstrukturer utan också genom att institutioner inte räds omförhandlingar av sina kulturella och organisatoriska ramverk. För att skapa ett mer demokratiskt, inkluderande och i förlängningen hållbart kulturarv föreslår Jansson mer flexibla institutionella förhållningssätt till vad som räknas som information och hur sådan ska förvaltas, presenteras och göras sökbar i digitala databaser, plattformar och gränssnitt. Komplexiteten i informationsstrukturer kan ökas så att en mångfald av perspektiv kan inkluderas. Om fler blir delaktiga i att skapa, bevara och förändra kulturarv hålls det levande genom förändring. När ny information gradvis inkluderas skapas öppningar för ifrågasättande av den äldre informationens relevans. På så sätt kan processer av konstruktiv och aktiv glömska på sikt leda till av-accessionering av objekt och dekonstruktion av inaktuell information.

Den empiriska och teoretiska väv som Jansson skapar visar på ett lätt handlag med ett komplicerat material och den teoretiska höjden är mer än tillräcklig för att kunskap ska nå bortom de valda empiriska exemplen. Men med så många teoretiska ingångar, som var och en också presenteras utifrån flera författare, ges inte utrymme och möjlighet att gå på djupet med någon av dem. Att tillämpa teori utgör alltid ett slags tolkning eller översättning, och avhandlingen skulle ha kunnat lyft ytterligare genom att i ännu högre utsträckning synliggöra det teoretiska arbetet. Jag saknar också ett mera ingående teoretiskt block om demokrati och deltagande. Deltagare och deltagande är centrala begrepp i avhandlingen och demokrati finns i avhandlingens titel. Det som också saknas i avhandlingen är en diskussion om urvalet av de tre empiriska studierna. De framstår som väl valda för att besvara avhandlingens syfte och frågeställningar. Men läsaren får inte ta del av en diskussion om i vilken utsträckning, och i så fall hur, just dessa empiriska exempel är representativa för institutionella initiativ av att inkludera deltagarskapat material i sina samlingar. Materialet är uteslutande svenskt och danskt och det hade varit intressant med ett resonemang om hur nordiska praktiker kan jämföras med andra geografiska områdens kulturarvs- och minnesförutsättningar. De valda exemplen får också konsekvenser för vilka slutsatser som kan formas i avhandlingen om ett mer inkluderande kulturarv.

Avhandlingens styrka är att den problematiserar och skapar en större förståelse för informationsstrukturernas inflytande i digitala kulturarvsprocesser och hur dessa också är sammanflätade med föreställningar om kulturarv och institutionella strukturer. Genomgående i avhandlingen drivs tesen att informationsstrukturer – kataloger, register, arkivförteckningar, databaser, metadatatandarder, gränssnitt och förvalda standardlösningar – påverkar vad som kan införlivas i museers och arkivs samlingar. De har, skriver Jansson, en agens som är konstituerande för mänskliga aktörers handlingsutrymme. Utan att gå på djupet med begreppet agens öppnar avhandlingen för reflektion om mer-än-mänsklig agens, ett perspektiv på kulturarvsprocesser som lär få en allt större betydelse i institutionella digitaliseringsprocesser där allt större vikt läggs på maskinläsningsbar data för kopplingar mellan samlingar och olika tillämpningar av AI.

Declaration of interest: Bodil Axelsson var fakultetsopponent vid framläggningen av Ina-Maria Janssons avhandling.

Referenser

- Assmann, A. (2010). Canon and archive. I A. Erll & A. Nünning (Red.), *A companion to cultural memory studies* (s. 97–107). Walter de Gruyter.
- Bacchi, C. (2009). *Analysing policy: What's the problem represented to be?* Pearson.
- Buckland, M. K. (1991). Information as thing. *Journal of the American Society for Information Science*, 42(5), 351–360. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-4571\(199106\)42:53.O.CO;2-3](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(199106)42:53.O.CO;2-3)
- Carpentier, N. (2015). Differentiating between access, interaction and participation. *Conjunctions: Transdisciplinary Journal of Cultural Participation*, 2(2), 7–28. <https://doi.org/10.7146/tjcp.v2i2.23117>
- Coughlin, S. S., Smith, S. A., & Fernandez, M. E. (2017). Overview of community based participatory research. I S. S. Coughlin, S. A. Smith, & M. E. Fernandez, *Handbook of community-based participatory research* (s. 1–10). Oxford University Press.
- Connerton, P. (2008). Seven types of forgetting. *Memory Studies*, 1(1), 59–71. <https://doi.org/10.1177/1750698007083889>
- Feinberg, M. (2010). Two kinds of evidence: How information systems form rhetorical arguments. *Journal of Documentation*, 66(4), 491–512. <https://doi.org/10.1108/00220411011052920>
- Jansson, I-M. (2017) Organization of user-generated information in image collections and impact of rhetorical mechanisms. *Knowledge Organization*, 44 (7):515–528. <https://doi.org/10.5771/0943-7444-2017-7-515>
- Jansson, I-M. (2020) Creating value of the past through negotiations in the present: balancing professional authority with influence of participants. *Archival Science*, 20 (4):327–345. Heritage & Society. <https://doi.org/10.1007/s10502-020-09339-8>
- Jansson, I-M. (2022) Challenging the problem of un-democratic participation. From destruction to re-construction of heritage. *Journal of Documentation*, 79 (2):509–526. <https://doi.org/10.1108/JD-01-2022-0025>
- Jansson, I-M. (manuskript under granskning) "I shot this picture because it was very real": Strategies for framing authentic personal experience in a cultural heritage collection.
- Kisić, V. (2016). Governing heritage dissonance- promises and realities of selected cultural policies. European Cultural Foundation (ECF).
- Latham, K. F. (2012). Museum object as document: Using Buckland's information concepts to understand museum experiences. *Journal of Documentation*, 68(1), 45–71. <https://doi.org/10.1108/00220411211200329>
- Neumann, L. J., & Star, S. L. (1996). Making infrastructure: The dream of a common language. *Proceedings of the Participatory Design Conference, 1996*, 231– 240.

Pipek, V., & Wulf, V. (2009). Infrastructuring: Toward an integrated perspective on the design and use of information technology. *Journal of the Association for Information Systems*, 10(5), 447.

Ricœur, P. (2005). *Minne, historia, glömska*. Daidalos.

Smith, L. (2006). *Uses of Heritage*. Routledge.